

про неї. І найбільш показово у саме такому ракурсі реалістичного стилю були твори М. Ірчана, Я. Мамонтова та Є. Плужника «з життя колишніх аристократів», – присвячені насправді неправо-трагічним пореволюційним трансформаціям такого соціо-культурного феномену як інтелігенція у 1920–1930-х роках.

Література

1. Дзюба І. Література соціалістичного абсурду. *Сучасність*. 2003. №1. С. 85–101.
2. Наливайко Д. Замітки щодо генези й типології соціалістичного реалізму. *Слово і Час*. 2008. №9. С. 46–54.
3. Смолич Ю. Українські драматичні театри в цьому сезоні. *Життя і революція*. 1928. №4. С. 11–24.

Мозуль А.А.

здобувачка вищої освіти

Пустовіт В.Ю.

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри української філології та журналістики

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

ПОЕТИКА ОПОВІДАННЯ «ПІЗНО» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація: У статті подано аналіз оповідання «Пізно» Лесі Українки, увага авторки зосереджена на елементах поетики.

Ключові слова: критика, белетристика, прозовий твір, оповідання, портрет, жінка.

Mozul A., Pustovit V. Poetics of the Story «Late» Lesya Ukrainka. The article tells about the critique of Lesya Ukrainka's prose works. Her story «Late», the meaning of the word "late" in a woman's life is analyzed.

Key words: criticism, fiction, prose story, story, portrait, woman.

25 лютого 2021 року виповнилося 150 років з дня народження Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки) – видатної української письменниці, драматургині та громадської діячки, однієї з центральних постатей національної культури. Вона належить до того неширокого кола

геніальних особистостей, що своїм талантом і звитяжною працею підносять і звеличують дух народу, до якого належать, відкривають йому ширші горизонти буття, дають поштовх до повноцінного самовідчуття і розвитку.

Творчість Лесі Українки – нове пафосне слово не тільки в українській, але й у світовій літературі. Життя поетеси – це легендарний подвиг мужньої і мудрої людини, ніжної й нескореної жінки, геніального митця і борця, рівноцінну постать якій важко знайти навіть на планетарних художніх теренах. По собі вона залишила великий літературний доробок – вражаючі поеми, прозові твори, вірші, публіцистичні статті, переклади світової класики.

Поява у творчому доробку Лесі Українки низки прозових творів не була випадковою. Уже наприкінці 80-х років XIX століття письменниця розпочала досить активний пошук нових для себе художніх форм і засобів відтворення оточуючої дійсності. «На самих ліричних віршах вже не втриматись! – тісно робиться, хоч се не значить, ніби їх зовсім покинути маю, того, певне, ніколи не буде» [4; 10; 91], – відверто зізнається вона у листі до відомого українського письменника, критика і публіциста Михайла Павлика від 22 червня 1891 року.

Звичайно, Леся Українка не збиралася залишити поезію і зосередитися виключно на прозі. Розширення творчого діапазону свідчить, мабуть, про її намагання більш повніше і глибше розкрити власну особистість, яскравіше реалізувати своє багатогранне художнє обдарування. Прозові твори письменниці умовно поділяються на дві групи. Першу складають твори для дітей, другу – твори актуальної соціальної і морально-етичної проблематики [6].

Усі вони в переважній більшості належать до так званих «коротких жанрів» (оповідання, новела, нарис). Ці жанри завжди відзначалися особливим динамізмом, вони дозволяли Лесі Українці, по-перше, миттєво фіксувати «власні душевні порухи», відчуття і переживання, викликані подіями особистого і суспільно-політичного життя, і, по-друге, швидко реагувати на самі події [6].

Прозовий доробок письменниці потрапляв до кола зацікавлення критики. І. Франко усіяко сприяв друку праць Лесі Українки та був переконаний, що в прозі вона не піднялася до таких вершин, як у ліриці чи драматургії, чиста епіка не входила в обсяг її таланту.

Принагідно до аналізу прози письменниці у своїх статтях зверталися М. Євшан, А. Ніковський, Л. Старицька-Черняхівська, І. Стешенко. Дослідники, не вдаючись до глибокого сюжетного аналізу, подавали

коротку характеристику її окремих прозових творів, підкреслюючи їх драматизм, глибокий психологізм образів.

М. Грушевський зробив геніальне й пророче передбачення: «В інших обставинах, ніж ми живемо, її твори переходили б в вибрані круги світової інтелігенції, знаходили б тут тонких цінителів і адептів» [4].

І. Стешенко, характеризуючи імпульси Лесі Українки до прозової творчості, зазначав: «Їй мало одного короткого вислову почуття, їй хочеться сумою широких мистецьких доказів впевнити читача в тому чи іншому духовному напрямі. Звідси – нова літературна форма творів Лесі. Вона вдається до драматичних етюдів, до оповідання» [3, с. 44]. Отже, думка критиків щодо прози Лесі Українки мала конфлікт двох поглядів.

З усіх оповідань і нарисів, привертає до себе увагу непомітне надкоротке оповідання «Пізно». За визначенням сучасної дослідниці Юлії Левчук «Жанр цього тексту можемо означити як образок (часто використовуваний письменницею), етюд, ескіз чи шкіц» [2, с. 167]. Майстерність письменниці виявилася у зображенні психології жінки, яка втратила віру у свої сили й відчуває себе відчуженою.

Відгук критиків, як зазвичай, був різностороннім: У листі до Олени Пчілки 18 вересня 1891 р. І. Франко писав, що йому дуже подобається Лесина новела «Жаль», проте М. Павлик радив узагалі знищити цю повість [1; 161; 210].

Виняткову роль відведено портретним описам, які спрямовані на відображення мінливості життя, спочатку перед нами жінка, зображена на портреті: «...пишна красуня в бальовій сукні, з погордливим усміхом на коралових устах, з буйними кучерями над мармуровим чолом...» [7], згодом, ця ж особа стала пов'яла і зажурена, убрана в чорне вбрання. Нагромадження чорного свідчить про сірі будні й невідворотність негараздів: «чорне убрання», «чорне, з чималою сивизною, волосся», «чернечий вигляд».

За цим стояли прожиті літа та насмішки чоловіка. Жінка згадує свого першого чоловіка: «Бідний той перший чоловік, як він її любив, – ні, він ледве смів любити її, він молився на неї...» [7]. Відповідно її другий чоловік був дуже освіченою людиною, поводив себе як у дзеркалі, так, як вона ставилася до першого чоловіка.

Другий чоловік мріяв аби його дружина «не була гарною, йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього» [7]. Але жінка мала інші зацікавлення: пишні та веселі бали, на яких вона могла веселитися та сентиментальні романи Гур'а (псевдонім французької письменниці де Мартель де Жуанвіль). Насмішки

чоловіка з цього приводу змушували її повертатися раніше з балів і танців, а згодом зовсім не відвідувати їх. А з часом зав'яла і її врода: «Потроху вона перейняла чорне убрання і гладке чесання волосся від чоловікової сестри, молодій панночки, про яку, бувало, чоловік каже, що вона ідеал жінки» [7].

Леся Українка у цьому творі підіймає тему вроди та розуму. Чоловік жінки вважає, що її зовнішність змінилась, але для внутрішніх змін вже запізно: журфікси (зібрання) для молоді були невдалими й зазнавали глузування, а знання з політичної економії потребували широкого світогляду й ерудиції. Стає зрозуміло, що в молоді роки жінка протиставляла свою вроду інтелектові чоловіка, а з часом – лише свій портрет.

Причина розчарованності і непристосованості до життя багатьох молодих українських інтелегентів, вважає Леся Українка, полягає у підміні цінностей духовних цінностями матеріальними, у відсутності високої внутрішньої культури, у втраті чи деформації морально-етичного ідеалу [6].

Ключовим у цьому оповіданні стає слово «пізно», яке також є назвою оповідання. Упродовж всього тексту воно набуває різних смислових відтінків: пізно його жінка поверталася додому з танців, пізно і він сам повертався після промов для молоді, пізно змінюватися його жінці, набиратися розуму. Письменниця намагалася показати, як чоловік цим словом нищить красу жінки, не дає їй можливості стати розумнішою. Він прикривається словом «пізно» заради власного «я», для того, щоб принизити жінку.

Аналізуючи оповідання «Пізно» можна побачити, як докладно та влучно авторка описує зовнішність жінки щодо її душевного стану. «Вона вже давно сидить над книжкою, але не читає, погляд її дивиться в просторінь, на змарнілому обличчі смуток і покірне ждання, чорне убрання і гладко причесане волосся, чорне, з чималою сивизною, надають жінці чернечий вигляд» [7] – такий портрет ми бачимо спочатку. Перед нами постає змучена жінка, яка не має життєвих цінностей. Вона не живе, а просто існує. «Коли б хто порівняв її тепер з тим великим портретом, що висить тут же в салоні на стіні, то навряд чи догадався б, що ота пишна красуня в бальовій сукні, з погордливим усміхом на коралових устах, з буйними кучерями над мармуровим чолом і ся пов'яла, зжурена жінка – одна й та сама особа. Сама жінка давно вже привикла дивитись на той портрет об'єктивно, мов на картину або портрет незнайомої особи» [7].

Не менш важливу роль в образі жінки грає її портрет. Він показує іншу сторону головної героїні, коли вона насолоджувалася життям і це сприяло розквіту її краси: «Коли б хто порівняв її тепер з тим великим

портретом, що висить тут же в салоні на стіні, то навряд чи догадався б, що ота пишна красуня в бальовій сукні, з погордливим усміхом на коралових устах, з буйними кучерями над мармуровим чолом і ся пов'яла, зжурена жінка – одна й та сама особа» [7].

Таким контрастом Леся Українка показує життя жінки в різних обставинах. Життя з інтелігентом призводить до того, що жінка втратила себе, своє «я», а старий дзигар відраховує прожиті роки.

Література

1. Косач-Кривинюк О.П. Леся Українка: хронологія життя і творчості; [вст. ст. М. Г. Жулинського]. Препринт. вид. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. XI с. 928 с.
2. Левчук Ю.О. Жанрова система творчості Лесі Українки (когнітивний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Чернівці, 2015. 20 с.
3. Стешенко І. Поетична творчість Лесі Українки. *Літ.-наук. вістн.* 1913. Т. 64. Кн. 10. С. 33–44.
4. Українка Леся. Зібрання творів : [в 12-ти т.]. К. : Наук.думка, 1978. Т. 10: Листи (1876-1897). 541 с.
5. Інтернет ресурс. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17937/11-Proskurina.pdf?sequence=1>.
6. Інтернет ресурс. URL: <https://ukrlit.net/article1/1564.html>.
7. Інтернет ресурс. URL: <https://www.1-ukrainka.name/uk/Prose/Pizno.html>.

Намха С.М.

*директор КОЗО «Кисляньська ЗШ І-ІІІ ступенів»
Зайцівської сільської ради
Синельниківський район, Дніпропетровська область*

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВІСТІ ЛЕСЯ МАРТОВИЧА «ЗАБОБОН»

Анотація. У статті розкриваються питання особливостей повісті Леся Мартовича «Забобон». Акцентується увага на історії написання твору, системі образів, а також проблемах, які піднімав автор у творі. Наголошено на тому, що повість «Забобон», як і вся літературна творчість Мартовича, була живим відгуком на злободенні питання тогочасної галицької дійсності